

ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів

ЕКОНОМІКА

11 клас

Рівень стандарту, академічний рівень

Пояснювальна записка

Програма «Економіка» для учнів 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) розроблена за формою, запропонованою Міністерством освіти та науки України, і має на меті реалізацію «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти».

Основні цілі вивчення економіки у загальноосвітніх навчальних закладах

Вивчення курсу «Економіка» у 11 класах ЗНЗ спрямоване на досягнення таких цілей:

- формування світогляду цивілізованої людини, що визнає такі загальнолюдські цінності, як свобода діяльності та вибору, право приватної власності, толерантність, необхідність дотримання законів тощо,
- засвоєння фундаментальних знань про економічне життя суспільства, відображених у основних економічних категоріях, законах, закономірностях,
- сприяння розвитку навичок раціональної економічної поведінки людини як споживача, найманого працівника, підприємця, власника доходів і платника податків, користувача суспільними благами тощо,
- формування навичок самостійної роботи при виконанні практичних завдань з економіки та узагальнення одержаних результатів.

Структура курсу

Програма курсу «Економіка» розрахована на 35 годин, що охоплюють вивчення матеріалу на уроках (включно з проведенням практичних робіт) та резервний час.

Структура курсу передбачає дотримання певної логіки, яка спирається на основні принципи пізнання:

- рух від простого до складного,
- поєднання абстрактного (розуміння понять) і конкретного,
- перевірку достовірності отриманих знань.
- навчання у процесі діяльності

Курс «Економіки» представлено 4 розділами, які охоплюють 10 тем:

<i>Розділи</i>	<i>Теми</i>
<i>Розділ 1. Основи економічного життя суспільства</i>	Тема 1. Взаємозв'язки економічних процесів та явищ
	Тема 2. Раціональна поведінка споживача та виробника
<i>Розділ 2. Ринкова економіка</i>	Тема 3. Попит, пропонування, ринкова ціна та гроші у функціонуванні ринку

	Тема 4. Ринки виробничих ресурсів та доходи у ринковій економіці
	Тема 5. Підприємницька діяльність
<i>Розділ 3. Національна економіка як ціле</i>	Тема 6. Загальні результати національного виробництва
	Тема 7. Економічні коливання, безробіття та інфляція
	Тема 8. Державне регулювання економіки
<i>Розділ 4. Світова економіка</i>	Тема 9. Міжнародна торгівля, валютні відносини, рух капіталів між країнами
	Тема 10. Переваги та загрози глобалізації

За логікою програми, на початку вивчення курсу учень засвоює зміст тих економічних явищ, які властиві *будь-якій* економіці. Це – ресурси, продукт, виробництво, обмін, потреби, споживач і виробник, економічна ефективність, економічний кругообіг тощо. Далі він знайомиться з процесами та явищами, які властиві *ринковій* економіці, а саме: попитом, пропонуванням, ринковою ціною та ринковими доходами, грошима як економічним явищем, підприємницькою діяльністю, прибутком та витратами, ринковою інфраструктурою тощо. У подальшому формуються уявлення про *національну* економіку як ціле з притаманними цьому цілому загальними результатами (валовим внутрішнім продуктом та валовим національним доходом) та пояснюються причини економічних піднесень і спадів, безробіття й інфляції. Передбачається ґрунтовне пояснення ролі держави в організації економічного життя суспільства. Насамкінець, учень отримує уявлення про функціонування *світової* економіка, переваги та загрози для економік окремих країни, що пов'язані з глобалізаційними процесами.

Особливості оцінювання знань при вивченні «Економіки» у загальноосвітніх навчальних закладах

Враховуючи мету вивчення курсу «Економіки» - сформувані загальні уявлення та озброїти первинними вміннями економічного аналізу - при визначенні оцінки доцільно враховувати не лише рівень теоретичних знань, а й набуті учнем навички. Формами перевірки теоретичних знань можуть бути:

- усні відповіді за заданою темою,
- реферати за заданою або обраною учнем темою,
- відповіді на тестові завдання різних рівнів складності,
- обговорення власної думки в процесі обговорень актуальних економічних проблем

Перевірка набутих навичок може здійснюватися у процесі:

- вирішення задач різних рівнів складності,
- побудови графіків, що пояснюють зміст або динаміку певних економічних процесів,
- розрахунків окремих економічних показників за фактичними даними,

Методичне забезпечення курсу

Необхідні передумови для викладання курсу економіки за запропонованою програмою створюють вітчизняні підручники та посібники з економіки для школи, видані під грифом Міністерства освіти та науки України, та перекладені іноземні підручники і посібники (посилання на них є у рекомендованій літературі).

Зв'язки з іншими дисциплінами

Викладання економіки у ЗНЗ передбачає використання знань та навичок, здобутих учнями при вивченні таких шкільних дисциплін, як:

- всесвітня та вітчизняна історія,
- географія,
- математика,
- екологія
- технології

Тематика практичних робіт

Для глибшого засвоєння матеріалу та набуття учнями практичних навичок рекомендуються такі практичні роботи:

1. Структура споживання родин з різним рівнем доходів
2. Визначення ціни ринкової рівноваги з врахуванням функцій попиту та пропозиції за ціною
3. Визначення особистої здатності до підприємництва (за запропонованим учителем тестом)
4. Оцінка структури витрат та ціни конкретного продукту за методом «витрати плюс»
5. Аналіз змін ВВП України для оцінки загального стану економіки
6. Аналіз структури державного бюджету України з метою ознайомлення з основними статтями надходжень та видатків
7. Аналіз торгового балансу України з метою визначення основних статей експорту та імпорту і основних торговельних партнерів

Плани виконання практичних робіт розробляються вчителем і пропонується учням перед початком роботи.

Результати практичних робіт оцінюються вчителем та обговорюються в класі.

Зміст програми

(35 годин, у тому числі 5 годин резервних)

<i>Зміст навчального матеріалу</i>	<i>Навчальні досягнення учнів</i>
Розділ 1. Основи економічного життя суспільства	
<p>Тема 1. Взаємозв'язки економічних процесів та явищ (3 год.) Обмеженість ресурсів та безмежність потреб як основна проблема економіки. Роль економічної науки у житті окремої людини і суспільства. Суб'єкти економічних відносин. Об'єкти економічних відносин Виробничі ресурси: земля, праця, капітал, здатність до підприємницької діяльності, інформація. Власність на виробничі ресурси. Виробництво та продукт (результат) економічної діяльності. Виробничі технології. Особливості сучасних технологій. Економічна ефективність: зміст та оцінка Доходи економічних суб'єктів Розподіл, обмін та споживання як взаємопов'язані процеси. Економічний кругообіг.</p>	<p>Учень</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає, що вивчає економічна наука та які переваги має людина, озброєна економічними знаннями, • розрізняє суб'єкти та об'єкти економічних відносин, виробництво, споживання, розподіл та обмін, • розкриває економічний зміст понять «земля», «праця», «капітал», «здатність до підприємництва», «інформація» • наводить приклади окремих ресурсів (факторів) виробництва, • уміє визначити економічну ефективність та користуватися інформацією про ресурсний потенціал країни
<p>Тема 2. Раціональна економічна поведінка споживача та виробника (3 год.) Споживач як основний суб'єкт сучасної економіки. Мета споживача та ознаки раціональної поведінки споживача Потреби споживача: зміст та класифікації. Споживчі блага та їх структура. Корисність споживчого блага і способи її оцінки. Гранічне споживче благо і гранична корисність. Закон спадної граничної корисності. Бюджет споживача. Виробник як суб'єкт економіки та мета його діяльності. Раціональний виробник.</p>	<p>Учень</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає, чому споживач є основним суб'єктом економіки та роль, яку виконує виробник • розуміє причини безмежності потреб та обмежень щодо їх задоволення • розрізняє споживчі блага • визначає бюджет споживача • наводить приклади раціональної та нераціональної поведінки споживача і виробника • уміє класифікувати потреби, розрахувати загальну та граничну корисність блага,

<p>Прояви обмеженості виробничих ресурсів, відтворювані та невідтворювані ресурси.</p> <p>Виробничі можливості. Альтернативні варіанти використання ресурсів. Крива виробничих можливостей.</p> <p>Альтернативна вартість.</p> <p>Закон спадної продуктивності факторів виробництва</p>	<p>будувати криву виробничих можливостей</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначає різні варіанти виробництва за кривою виробничих можливостей • наводить приклади відтворюваних та не відтворюваних ресурсів
---	---

Розділ 2. Ринкова економіка

<p><i>Тема 3 Попит, пропонування, ринкова ціна та гроші у функціонуванні економіки (4 год.)</i></p> <p>Ринкове вирішення питань «що виробляти?», «як виробляти?», «для кого виробляти?»</p> <p>Принцип «прихованої руки» ринку та сутність ринкового саморегулювання.</p> <p>Зміст та ознаки ринкової конкуренції, її роль в організації ринкової економіки.</p> <p>Ринковий попит: зміст, функція попиту від ціни. Крива індивідуального попиту.</p> <p>Ринкове пропонування: зміст, функція пропонування від ціни. Крива індивідуального пропонування.</p> <p>Нецінові чинники попиту та пропонування.</p> <p>Ціна ринкової рівноваги: зміст, графічне відображення.</p> <p>Роль рівноважної ціни у ринковому саморегулюванні.</p> <p>Причини та наслідки неринкового ціноутворення</p> <p>Сутність грошей. Зміст функцій засобу обігу, платежу, міри вартості та засобу нагромадження</p> <p>Види грошей. Сучасні електронні гроші</p> <p>Грошова маса та її показники.</p> <p>Купівельна спроможність грошей.</p> <p>Стійкість національних грошей та курс національної валюти</p>	<p>Учень</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє принцип дії «прихованої руки ринку», • визначає переваги та обмеження ринкової економіки • наводить приклади досконалої та недосконалої конкуренції, виконання грошима різних функцій • пояснює мотиви спрямування ринкової економіки на потреби споживачів, зменшення витрат та зростання якості продукції • розрізняє ринкове та неринкове ціноутворення, цінові та нецінові чинники попиту і пропозиції • визначає рівноважну ціну графічно та через вирішення системи рівнянь, обмінний курс валюти за вихідними даними • наводить приклади впливу різних чинників на попит та пропонування на ринку конкретного товару • пояснює характер зв'язку обсягу попиту та ціни, обсягу пропонування і ціни та характер впливу на курс національної валюти різних чинників • уміє побудувати криву попиту та пропозиції за вихідними
---	--

	даними
<p>Тема 4. Ринки виробничих ресурсів та доходи у ринковій економіці (3 год.)</p> <p>Особливості ринку праці. Попит і пропонування на ринку праці. Закон формування зарплати. Причини відмінностей у зарплаті. Види та системи оплати праці.</p> <p>Роль уряду та профспілок в організації ринку праці</p> <p>Особливості ринку землі. Попит і пропонування землі. Земельна рента. Ціна землі та причини її диференціації. Роль держави в організації ринку землі.</p> <p>Особливості ринку капіталів (кредитних ресурсів). Попит і пропозиція на ринку капіталів. Відсоток. Причини відмінностей у відсоткових ставках. Роль банків в організації ринку капіталів</p> <p>Особливості ринку інформації. Попит і пропонування інформації. Ціна інформації. Доход власника інформаційних ресурсів. Роль Інтернет у забезпеченні руху інформації, його можливості та обмеження</p>	<p>Учень</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає спільні риси та особливості формування попиту і пропозиції на різних ринках ресурсів • розрізняє об'єкти купівлі – продажу та суб'єктів ринків праці, землі, капіталів та інформації • наводить приклади різних форм та систем оплати праці, різних видів відсотку (за кредитами та депозитами) • характеризує причини відмінностей у заробітній платі, ренті (ціні землі), відсоткових ставках, • пояснює роль уряду в організації ринку праці та ринку землі, переваги користувача Інтернет - ресурсів • уміє рівень зарплати, ціну землі та рівень відсоткової ставки за вихідними даними
<p>Тема 5. Підприємницька діяльність (3 год.)</p> <p>Функції підприємця та складники підприємницької діяльності. Доход і ризик у підприємстві</p> <p>Підприємництво і суспільний прогрес</p> <p>Види підприємств: виробниче, комерційне, посередницьке, фінансове. Мале та велике підприємство. Фермерство як особливий вид підприємницької діяльності.</p> <p>Приватне, колективне та державне підприємство. Переваги та обмеження різних форм підприємств.</p> <p>Валовий доход, витрати та прибуток підприємця. Структура витрат. Способи максимізації прибутку</p>	<p>Учень</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє зміст підприємницької діяльності та її значення для ринкової економіки • наводить приклади підприємств у виробничій, комерційній, посередницькій та фінансовій сферах та приклади різних видів витрат підприємця • розрізняє підприємницьку та іншу продуктивну діяльність • характеризує особливі риси, які властиві підприємцю • пояснює роль банків, страхових компаній, інших

<p>Прибутковість (рентабельність) як прояв результатів діяльності підприємства. Зв'язки підприємця з банками, страховими компаніями, іншими фінансово-кредитними установами Управління підприємством. Бізнес-план підприємця.</p>	<p>організацій у діяльності підприємства, значення бізнес плану для управління підприємством</p> <ul style="list-style-type: none"> • уміє розрахувати валовий доход, загальні витрати, прибуток та рентабельність виробництва
---	--

Розділ 3. Національна економіка як ціле

<p>Тема 6. Загальні результати національного виробництва (3 год.) Виробничий потенціал національної економіки: трудові, земельні (природні), фінансові ресурси та технології. Сектори національної економіки: домашніх господарств, підприємницький, державний, зовнішній. Сукупні доходи та сукупні витрати: структура та взаємозв'язки Валовий внутрішній продукт (ВВП) – показник результатів національного виробництва. Способи розрахунку ВВП. Валовий національний доход (ВНД). Реальний та номінальний ВВП. Використання ВВП для міжнародних порівнянь</p>	<p>Учень</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє, що таке національна економіка як ціле • розрізняє рівновагу на окремих ринках та у економіці в цілому • визначає структурні елементи сукупних доходів та сукупних витрат • наводить приклади економічних суб'єктів, що формують окремі сектори національної економіки • характеризує основні елементи виробничого потенціалу національної економіки • пояснює відмінності ВВП реального та номінального • уміє розрахувати ВВП та ВНД, порівняти ВВП на одного працівника різних країн
<p>Тема 7. Економічні коливання, безробіття та інфляція (3 год.) Причини економічних коливань. Економічні піднесення та спади. Індикатори (показники) економічних коливань. Циклічні коливання та види циклів Безробіття і зайнятість трудових ресурсів. Визначення рівня безробіття. Види безробіття: фрикційне, структурне,</p>	<p>Учень</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє, що економічні коливання, безробіття та інфляція характеризують стан економіки як цілого • розрізняє різні цикли, види безробіття та види інфляції • характеризує причини виникнення різних видів безробіття та інфляції

<p>циклічне. Причини безробіття. Наслідки безробіття для національної економіки Загальний рівень цін та інфляція. Вимірювання інфляції. Причини інфляції. Наслідки нерегульованої інфляції для національної економіки.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • пояснює наслідки безробіття та інфляції для економіки • уміє визначити рівень безробіття та рівень інфляції, тлумачити фактичні показники інфляції та безробіття
<p>Тема 8. Державне регулювання економіки (3 год.) Невдачі (обмеження) ринку як причина державного регулювання економіки. Цілі державного регулювання: економічне зростання, зайнятість, стабільність цін, конкурентоспроможність національної економіки. Інструменти фінансового регулювання: податки, видатки уряду та державний бюджет. Інструменти грошового регулювання: емісія грошей, режими формування валютного курсу. Інструменти регулювання у соціальній сфері: перерозподіл доходів, соціальні пільги, допомоги, гарантії для громадян. Суспільних блага: ознаки та необхідність державного регулювання обсягу. Підтримка конкуренції та антимонопольне регулювання.</p>	<p>Учень</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє об'єктивні причини державного регулювання економіки • розрізняє цілі та інструменти державного регулювання економіки • визначає роль податків, трансфертів та державних інвестицій, причини незбалансованого бюджету • наводить приклади суспільних благ, створених державою • пояснює невдачі (обмеження) ринку, причини дефіциту державного бюджету та необхідність регулювання курсу національної валюти • уміє визначати структуру надходжень та видатків бюджету та оцінювати рівень дефіциту бюджету
<p>Розділ 4. Світова економіка</p>	
<p>Тема 9. Міжнародна торгівля, валютні відносини, рух капіталів між країнами (3 год.) Сучасне світове господарство: визначальні риси. Групи країн, що формують світове господарство. Міжнародні економічні відносини. Необхідність міжнародної торгівлі та її сучасні форми. Торговий баланс країни. Міжнародні торговельні організації.</p>	<p>Учень</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає, в яких формах існують міжнародні економічні відносини • розуміє переваги, які отримує національна економіка, інтегруючись у світове господарство, та які функції виконують певні міжнародні фінансові та торгові

<p>Переваги членства в СОТ. Механізми встановлення валютних курсів. Міжнародні організації валютного регулювання Форми міжнародних грошей. Європейська валютна система у ХХІ ст.. СДР та Євро. Валютні курси та умови зовнішньої торгівлі Форми міжнародного руху капіталів: міжнародний кредит та іноземне інвестування. Діяльність міжнародних фінансово – кредитних організацій у забезпеченні міжнародного руху капіталу Платіжний баланс країни.</p>	<p>організації</p> <ul style="list-style-type: none"> • розрізняє групи країн, що формують світове господарство, торговий та платіжний баланс країни • наводить приклади країн, що належать до певних груп у системі світового господарства • характеризує місце України у світовому господарстві, • уміє визначити сальдо торгового балансу країни
<p>7.5. Переваги та загрози глобалізації (2 год.) Зміст глобалізації та її основні причини. Позитивні наслідки глобалізації: прискорення економічного розвитку, поширення знань та сучасних технологій Проблеми, що потребують спільного (глобального) вирішення: вичерпання ресурсів, забруднення довкілля, поглиблення нерівності між країнами Місце «великих» та «малих» економік у процесах глобалізації Основні загрози глобалізації: втрата керованості національних економік, панування міжнародних монополій Способи протидії загрозам глобалізації</p>	<p>Учень</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє об’єктивну причинність глобалізації • визначає місце різних країн у глобалізаційних процесах • наводить приклади загроз глобалізації • пояснює переваги глобалізації • уміє ілюструвати наслідки глобалізації статистичними даними